

Володимир Багрій

студент гр. ПОФГм-12,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Вадим Савчук

студент гр. ПОФГм-12,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Тетяна Кізима

РИЗИКИ ФІНАНСОВОГО ШАХРАЙСТВА І ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ: АСПЕКТИ ВЗАЄМОВПЛИВУ

У нинішніх надзвичайно складних реаліях, у яких перебуває українське суспільство через повномасштабну воєнну агресію РФ, значно актуалізувалися питання, пов'язані із підвищенням рівня фінансової грамотності населення, позаяк саме у кризові періоди, як свідчить вітчизняний та зарубіжний досвід, активізуються різного роду фінансові шахраї та множаться шахрайські схеми, здатні негативно вплинути на фінансовий стан наших співвітчизників. То ж сьогодні «приділення належної уваги з боку держави проблемам та потребам людини як найвищій цінності суспільства» [6, с. 344], є надзвичайно актуальним і своєчасним.

Передусім зазначимо, що під фінансовою грамотністю здебільшого розуміють «сукупність світоглядних установок, знань і навиків громадян щодо ефективного управління особистими фінансами» [1, с. 422], а формування і виховання фінансово грамотної особистості є системним процесом, «в результаті якого отримані фінансові знання обумовлюють зміни в фінансовій поведінці населення, які дозволяють приймати більш ефективні та зважені фінансові рішення» [3, с. 18]. При цьому слід акцентувати, що зазвичай виокремлюють базову (або так звану «побутову») фінансову грамотність, як сукупність певних знань, умінь і навичок, необхідних людині для прийняття зважених рішень у сфері особистих фінансів, та просунуту (або так звану «фахову») фінансову грамотність, як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних професійним учасникам фінансового ринку для здійснення ними відповідних фінансових операцій.

Результати опитування українців щодо рівня їх фінансової грамотності засвідчують, що з-поміж трьох вікових груп (18–29 років, 30–59 років і понад 60 років) «найнижчий індекс фінансової грамотності зафіксовано у віковій групі понад 60 років (11,6 бала при максимально можливих 21 балі; мінімальний цільовий рівень становить 14 балів). За компонентами індексу показники літніх людей такі: фінансові знання – 4 бали (найнижчий серед усіх вікових груп), фінансова поведінка – 5 балів (нижче лише в групі 18–25 років – 4,9 бала), ставлення до фінансових питань – 2,6 (найвищий серед усіх вікових груп)» [4]. Відтак можемо стверджувати про надзвичайно низький рівень фінансової грамотності людей похилого віку в Україні, що потребує усвідомлення двох базових потенційних наслідків такого стану речей.

По-перше, «нестача фінансової грамотності не дозволяє літнім людям раціонально розпоряджатися своїми доходами та заощадженнями, адекватно оцінювати можливі фінансові ризики. Люди з низьким рівнем фінансової грамотності не завжди спроможні ефективно контролювати особисті та родинні фінанси, використовувати наявні фінансові ресурси, демонструвати навички раціонального споживання, заощадження та інвестування, належним чином піклуватися про захист майна, ефективно управляти боргами й ризиками» [4].

По-друге, «літні громадяни часто-густо стають жертвами фінансового шахрайства. Представникам старшого покоління складніше вибиратися з важкого фінансового стану. Старша вікова когорта недостатньо сприйнятлива до нових та інноваційних продуктів та послуг, зокрема цифрових технологій. Літні люди часто стикаються із соціальною та фізичною ізоляцією, їхні когнітивні та фізичні здібності погіршуються, що робить їх особливо вразливими для певних видів шахрайства (телефонне шахрайство, купівля непотрібних товарів і послуг, несумлінний продаж фінансових продуктів та послуг тощо), яке вони не здатні вчасно ідентифікувати й протистояти» [4].

До слова, з початку повномасштабного російського вторгнення на територію України, «кожен дев'ятий українець (11%) ставав жертвою шахраїв. Користуючись ситуацією та складним становищем громадян, злочинці адаптували шахрайські схеми під сьогодення та ошукували людей, прикидаючись представниками банків чи обіцяючи фінансову допомогу від держави, міжнародних і благодійних організацій. Найчастіше злочинці ошукують молодь віком 18–24 років (14% опитаних) та людей, старших від 65 років (11,5%)» [5].

Принагідно зазначимо, що у Національній стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року, на жаль, «населення не диференційовано за віковими категоріями, а літніх людей не виокремлено в самостійну цільову групу» [5]. До того ж, українцям похилого віку властивий доволі низький рівень фінансової інклюзії, що зумовлено передусім недостатністю їхніх цифрових навичок.

Відтак переконані, що підвищувати рівень фінансової грамотності літніх людей в Україні слід комплексно, а саме паралельно із розвитком та удосконаленням їхньої цифрової грамотності. З-поміж іншого, такі заходи мають передбачати: «набуття знань про наявні сьогодні в Україні фінансові продукти, а також про способи отримання інформації про них із різних джерел; розвиток умінь застосовувати отриману інформацію для ухвалення рішень щодо збереження та накопичення своїх коштів під час оцінки фінансових ризиків, порівняння переваг та недоліків різних фінансових послуг у процесі вибору; формування знання про такі способи збільшення добробуту, як внесення коштів на банківські рахунки під відсотки; набуття розуміння, що таке банківські кредити (споживчий, іпотечний), страхування, дебетова картка, фінансове шахрайство» [4].

На нашу думку, особливу увагу слід приділити отриманню представниками старшого покоління необхідних знань стосовно прав і обов'язків при підписанні різного роду фінансових договорів і користуванні фінансовими послугами, підвищити їхню поінформованість стосовно нових видів фінансового шахрайства

й шахрайських маніпуляцій, що мають місце в Україні і які особливо активізувалися у період повномасштабної війни.

Особливо актуальним і перспективним напрямом такої діяльності вважаємо залучення вітчизняних закладів вищої освіти, зокрема і закладів післядипломної освіти, до навчання літніх українців основам фінансової і цифрової грамотності. Це забезпечить представників старшого покоління від залучення до різного роду шахрайських схем і маніпуляцій.

Наостанок зазначимо, що «формування людини як найважливішого суб'єкта економічної діяльності обумовлене тривалою еволюцією усієї економічної системи, а існування сучасної цивілізації є, по суті, апогеєм безперервного розвитку самої людини та її потреб» [2, с. 7], що сповна стосується і такої численної та важливої категорії сучасного українського суспільства як люди літнього віку, з їх численними потребами та проблемами.

Список використаних джерел:

1. Fedosov V., Krysovaty A., Oparin V., Yukhymenko P. Modern Ukrainian financial science: theoretical paradigm & practical concept of public finance. Oklahoma City: Draft2Digital Publishing House, 2019. P. 415-431. URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/handle/316497/41463>
2. Кізима Т. Поведінкові фінанси у концепціях класичної та інституціональної теорій. *Світ фінансів*. 2013. Вип. 3. С. 7-18. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/739-1452-1-SM-10.pdf>
3. Кізима Т., Шаманська О. Фінансова грамотність населення і фінансова поведінка домогосподарств: аспекти взаємовпливу. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 1. С. 16-26. URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/handle/316497/14669>
4. Коваль О. Фінансова грамотність літніх людей. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/finansova-hramotnist-litnikh-lyudey>
5. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Litera...
6. Фінанси: підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.